УДК:
343.94:343.611
37.018:343.34
Прегледни рад
DOI: 10.5937/DB2501115M

Дипломатија и безбедност
Година 8.
Број 1/2025.
Стр. 115-133.

Ирена Миладиновић[1]
Радован Радовановић[2]
Лазар Миладиновић[3]

ПОЈАВА МАСОВНИХ УБИСТАВА У ОБРАЗОВНО-ВАСПИТНИМ УСТАНОВАМА – У СВЕТУ И КОД НАС

Сажетак

Образовно-васпитне установе су институције од посебног значаја у друштву, које, поред образовне, имају и васпитну функцију. Безбедност деце често је угрожена; деца спадају у најугроженију категорију по питању појаве безбедносних ризика, а пре свега последица које они могу оставити на даљи развој и одрастање. Масовна убиства у школама представљају озбиљан и трагичан феномен који се јавља широм света. Ови догађаји обично укључују појединце који користе ватрено оружје или друга средства да изврше насилни чин који је праћен губитком невиних живота међу ученицима, наставницима и особљем школе. Прво масовно убиство у школи догодило се 1927. године у САД у школској згради у Гранд Рапидс (Grand Rapids), Мичиген (Michigan), где је убијено 45 особа. Учесталост оваквих догађаја значајно варира од региона до региона; они су постали чешћи током последњих деценија и привлаче велику медијску пажњу. Нажалост, овај тренд није заобишао ни Републику Србију, у којој се у мају 2023. године догодило масовно убиство у Огледној основној школи „Владислав Рибникар" у Београду. У раду се анализирају узроци и последице масовних убистава у образовно-васпитним установама, односно, ова појава се сагледава из различитих перспектива у циљу стицања сазнања о узроцима који доводе до испољавања овакве врсте насиља и последицама које произилазе из таквог чина. Анали-

[1] ОШ „Ђура Јакшић" Јелашница, Нишка Бања, Србија
irena.miladinovic82@gmail.com
[2] Криминалистичко-полицијски универзитет у Београду, Београд, Србија
radovan.radovanovic@kpu.edu.rs
[3] „Securitas services" д.о.о. Београд, Србија
miladinovic.laza@gmail.com

зирани су доступни подаци о случајевима масовних убиства у образовно-васпитним установама у САД, земљама Централне и Источне Европе и у Републици Србији. Истраживање је указало на то да нападачи најчешће делују из осећаја искључености, ниског самопоуздања, проблема са идентитетом и снажних негативних животних искустава, попут породичног и вршњачког насиља, злоупотребе супстанци и душевних поремећаја. Након трагичних догађаја, Република Србија је започела мере у циљу унапређења безбедности у школама, али је неопходан наставак системских истраживања и усклађивање законске регулативе и легислативе из ове области ради ефикасније превенције појава оваквих инцидената.

Кључне речи: *образовно-васпитне установе, масовна убиства, узроци, последице, фактори ризика.*

УВОД

Проблем који се разматра у овом истраживању односи се на све учесталија масовна убиства у образовним установама широм света, али и у нашем друштву. Ова појава има дубоке друштвене, психолошке и социолошке последице, не само за жртве, већ и за учиниоце и читав образовни систем. Кључно питање које се поставља јесте шта су узроци ових инцидената и како се они могу спречити или ублажити.

Предмет и задаци истраживања обухватили су анализу узрока и последица масовних убистава у образовно-васпитним установама. Истраживање се фокусирало на разматрање различитих аспеката ове појаве, као што су:

- Психосоциолошки фактори, који укључују породичне проблеме, ментално здравље, вршњачко насиље, друштвену изолацију и утицај медија.
- Улога образовног система у превенцији, као и механизми за рано препознавање и смањење насиља.
- Правни и законски оквир, који обухвата мере које се примењују у циљу спречавања ових инцидената.
- Превентивне мере, које се користе у различитим земљама, као и њихова ефикасност у смањењу оваквих трагичних догађаја.

Истраживање има за циљ да сагледа све аспекте ове сложене проблематике, уз нагласак на предлоге за побољшање безбедности у школама и развој система који ће смањити ризик од масовних убистава у будућности.

ТЕОРИЈСКИ ОКВИР ИСТРАЖИВАЊА

Појам масовно убиство у образовно-васпитним установама односи се на насилни акт који се дешава у школама, факултетима или другим образовним институцијама, у којем појединац или група изврши убиство више особа, често ученика, наставника или другог школског особља, у једном инциденту. Ови догађаји обично резултују великим бројем жртава и имају значајан психолошки и социјални утицај на локалну заједницу. Узроци ових трагедија могу бити разноврсни и укључују психолошке, социјалне, породичне и културне факторе, а последице се крећу од непосредне шокантне трауме до дугорочних ефеката на друштво (Follman i sar., 2013).

Постоје различите теорије масовних убистава у образовно-васпитним установама које објашњавају узроке и факторе који доводе до ових трагичних догађаја. Неке од најзначајнијих теорија укључују:

Психолошке теорије, које истичу индивидуалне факторе, као што су ментални поремећаји, депресија, анксиозност и антисоцијални поремећај личности као главне узроке насилног понашања. Ове теорије сматрају да појединци који су искусили дубоку психолошку патњу, изолацију или одбацивање могу бити склони да изврше масовна убиства као начин да изразе свој бес и фрустрацију (Fox i sar., 2014a).

Социјалне теорије наглашавају значај друштвених фактора, као што су изолација, дискриминација и друштвене тензије. Према овим теоријама, појединци који су искључени из друштва или који су изложени малтретирању и узнемиравању могу развити осећај беспомоћности или жељу за осветом, што може довести до насилног понашања. Масовна убиства могу бити резултат љутње и потребе за осветом према друштву или одређеним људима (Langman, 2015).

Културне теорије истичу утицај друштвених норми, медијске репрезентације насиља и општих културних вредности које могу подстаћи насилно понашање. Излагање насиљу путем медија (филмова, видеоигара, интернета) може допринети нормализацији насиља као метода решавања конфликата. Деца и млади који су изложени насилним садржајима могу развити искривљену представу о стварности и сматрати насиље прихватљивим средством за остварење својих циљева (Siegel i sar., 2011).

Институционалне теорије (системске теорије) наглашавају важност улоге образовних институција и њихових политика у превенцији насилног понашања. Недостатак адекватних превентивних мера и неефикасан одговор на ране сигнале агресије код ученика може допринети појави масовних убистава. Такође, неефикасна комуникација и недостатак подршке унутар самих школа могу додатно погоршати ситуацију (Cornell i sar., 2006).

Савремена схватања о масовним убиствима у образовним установама, како домаћих, тако и страних аутора, истичу различите аспекте који обухватају узроке, последице и превенцију ових трагичних догађаја. Истраживачи су сагласни да су масовна убиства у школама резултат сложене интеракције психолошких, социјалних, културних и институционалних фактора. Међутим, свака теорија и извор наглашава различите аспекте, попут индивидуалних и друштвених фактора, као и улоге политика и пракси које примењују образовне институције.

Миловановић и Пешић у свом истраживању су навели да је насиље у школама, које може довести до масовних убистава, често последица недостатка емоционалне подршке, изолације ученика и неадекватне комуникације са наставницима и вршњацима (Milovanović & Pešić, 2023). Аутори истичу да треба да постоје интегрисани програми који укључују психолошку подршку и рану идентификацију ученика који су у ризику.

У савременој литератури све се више указује на значај школске климе као фактора који утиче на појаву насилног понашања. Истраживања показују да занемаривање социјалних аспеката школског окружења, попут друштвених притисака, осећаја искључености и недостатка подршке, може довести до повећане агресије међу ученицима. Стога се побољшање социјалне климе у школама, у којој се ученици осећају прихваћено, безбедно и подржано од стране вршњака и наставника, препознаје као једна од кључних мера у превенцији насиља (Cohen i sar., 2009).

Фокс и Делатур (Fox и DeLateur) наводе да масовна убиства у образовним установама у Америци, као што су трагични инциденти у школама, често имају психолошке узроке, као што су депресија, анксиозност и антисоцијални поремећаји. Њихова истраживања показују да су жртве често биране на основу социјалне изолације и одбацивања од стране вршњака (Fox & DeLateur, 2014b).

Лангман (Langman) наводи да су ментални поремећаји један од главних узрока масовних убистава. Он наводи да се бројне школске убице суочавају са историјом менталних проблема, а њихов акт насиља често долази као резултат дубоке изолованости и психолошке патње (Langman, 2015), док је аутор Ланкфорд (Lankford) разматрао утицај медија и интернет културе на насиље у школама. Његова истраживања показују да медијске репрезентације насиља, као и култура која нормализује агресивност и освету, играју значајну улогу у подстицању агресивног понашања код младих (Lankford, 2016).

ПРЕГЛЕД ДОСАДАШЊИХ ИСТРАЖИВАЊА И СТУДИЈА

Подаци о масовним убиствима у школама долазе из различитих извора, укључујући полицијске извештаје, судски систем, медијске извештаје, истраживачке студије и анализе догађаја. Организације које се баве праћењем насиља у школама, законодавством о оружју и безбедношћу у школским установама често нуде податке и анализе о овим трагичним догађајима. Иако су ови подаци доступни јавности, важно је нагласити да масовна убиства у школама представљају комплексан и осетљив проблем, а анализа узрока и последица захтева мултидисциплинарни приступ. Проучавање фактора који доводе до оваквих догађаја укључује анализу друштвених, психолошких, образовних и других аспеката који могу допринети стварању околине погодне за насиље.

Извор података о масовним убиствима у школама чине владине агенције за јавну безбедност, истраживачки центри, невладине организације које се баве безбедношћу у школама, као и медијски извештаји о конкретним инцидентима. Важно је узети у обзир различита полазишта и методе приликом анализе ових догађаја, како би се боље разумео њихов комплексан карактер и како би се развиле превентивне стратегије.

Истраживачки тим из Медицинског центра Ирвинг Универзитета Колумбија и Психијатријског института државе Њујорк (NISPI) спровео је анализу 82 масовна убиства која су се делимично догодила у академским окружењима широм света. Резултати су указали на то да већина починилаца масовних убистава није патила од озбиљних психијатријских поремећаја. Крајем 2022. године објављена је студија у часопису *Journal of Forensic Sciences* која је показала да су сви починиоци масовних убистава били мушкарци, просечне старости 28 година, од којих је 66,7% било беле расе. У 63% случајева коришћено је ватрено оружје. Готово половина починилаца је извршила самоубиство на месту догађаја, иако није имала знакова озбиљних менталних болести (Girgis, 2022).

Психијатар др Раги Гиргис, директор Центра за превенцију и евалуацију (COPE) у Вашингтону (Washington), истраживачке клинике специјализоване за проучавање и лечење младих одраслих особа са високим ризиком од шизофреније и других психоза, изјавио је:

> Наши налази сугеришу да се масовна пуцњава у школама разликује од других облика масовних убистава и да на њих треба гледати као на посебан феномен", рекао је психијатар др Раги Гиргис (Dr. Ragy R. Girgis), директор Центра за превенцију и евалуацију (COPE), истраживачке клинике специјализоване за проучавање и лечење младих одраслих особа са високим ризиком од шизофреније и других психоза.

> Да бисмо спречили будуће масовне пуцњаве у школама, морамо да почнемо да се фокусирамо на културне и друштвене покретаче оваквих врста догађаја, као што су романтизација оружја и насиља почињеног оружјем, а не на индивидуалне предикторе. (Cantor, 2022)

Циљ ове студије је био истражити потенцијалне везе између озбиљних менталних болести и масовних убистава. Истраживали су 14.785 убистава која су се догодила од 1900. до 2019. године широм света, како би идентификовали факторе ризика. За потребе студије истраживачи су изоловали случајеве масовних убистава почињених барем делимично у школама, на колеџима и универзитетима и категорисали их према локацији и томе да ли је коришћено ватрено оружје (Cantor, 2022).

Истраживање под називом Иницијатива сигурна школа (*The Safe School Initiative*) Тајне службе и Министарства образовања (*United States Secret Service and United States Department of Education*) доноси кључне увиде у карактеристике школских напада. Налази ове студије показују следеће:

- Чак 81% школских нападача делило је информације о својим плановима с другим неумешаним особама, често с вршњацима који су били упозорени како би избегли опасност. Међутим, информације нису често пренесене одраслима;
- Већина нападача није директно претила својим циљевима пре напада, али је готово сваки (93%) показивао понашање које је изазивало забринутост вршњака, родитеља, наставника или стручњака за ментално здравље;
- Нападачи су често изражавали необичне фантазије или понашања која су изазивала забринутост, као што је разговор о стављању отрова за пацове у храну;
- Већина школских нападача никада није добила формалну процену менталног здравља или дијагнозу, упркос чињеници да је већина њих (78%) имала историју покушаја самоубиства или суицидних мисли пре напада.
- Готово две трећине нападача (61%) имала је документовану историју депресије или очаја, док је сваки четврти имао познату историју злоупотребе алкохола или психоактивних супстанци (Vossekuill i sar., 2004).

Кључни налази истраживања указују на то да су инциденти циљаног насиља у школама ретко изненадни и импулсивни чинови, те да већина нападача има својеврсне знакове „оптерећења" или потешкоће пре самог напада. Не постоји прецизан „профил" ученика укључених у циљано насиље у школама, а већина њих има приступ оружју које користе пре напада. Осим тога,

многи од њих су се суочавали с губицима или неуспесима, осећали се малтретираним или повређеним пре него што су извели напад (Vossekuill i sar., 2004).

У анализи истраживачког центра из САД The Violence Project, фокусираног на нападе ватреним оружјем искључиво у школама, где је евидентирано укупно 195 случајева у периоду од 1966. до 2024. године, разматрајући знаке кризе 28% починилаца је имало менталне проблеме, 16% је било социјално изоловано, 14% је изгубило посао или су имали неки већи финансијски губитак, 14% је имало параноју, 9% је било склоно насиљу у прошлости, 8% је било у делиријуму или су имали халуцинације, 7% је имало нестабилно понашање, 2% је имало проблематичне везе и 1% је имало опресивна интересовања или фикције (The Violence Project, 2025).

Иако се већина напада у школама у којима су се десила масовна убиства ученика и наставног особља везују за догађаје у Сједињеним Америчким Државама, треба напоменути да су се овакви догађаји десили у више земаља Централне и Источне Европе, у периоду транзиције ових земаља из комунистичких друштвено-политичких поредака у капиталистичко друштво. На основу доступних података, државе у Европи које имају случајеве масовних убистава у школама су Русија, Украјина, Немачка, Мађарска, Естонија, Чешка и Пољска.

Од наведених земаља, највећи број масовних убистава десио се у Руској Федерацији. Један од најтрагичнијих и најпознатијих случајева масовних убистава у школама у Русији догодио се 1. септембра 2004. године, у граду Бесланy, у Северној Осетији. Овај напад, познат као Бесланска школска трагедија, био је терористички напад у којем су исламистички милитанти заузели школу и држали више од 1.100 талаца, од којих је 777 било деце. Руска безбедносна служба је покушала да реши ситуацију, што је резултирало смрћу 333 особе, укључујући 186 деце. Овај напад је оставио трајне последице на руску образовну и безбедносну политику. Ово је био највећи масакр у школама савремене Русије (Bazhanova, 2019). У граду Казању, у Татарстану, у мају 2021. године догодио се инцидент, када је нападач убио девет особа у школи број 175 (Malakhova, 2021). Трећи инцидент се догодио 26. септембра 2022. године у граду Ижевску у школи број 88. Нападач је убио најмање 18 особа, а затим је извршио самоубиство. Овај догађај је изазвао велику пажњу и критику у медијима због угрожене безбедности у образовним институцијама (RIA Novosti, 2022).

Републику Србију овај тренд није заобишао, јер се у мају 2023. године догодило масовно убиство у Огледној основној школи „Владислав Рибникар" у Београду. Ученик школе, који је имао 13 година, извршио је овај злочин тако што је убио девет ученика, као и радника обезбеђења ове школе, док је још седам особа тешко ранио. Починилац злочина је код себе имао два пиштоља и четири Молотовљева коктела.

КОЛУМБАЈН (COLUMBINE) ЕФЕКАТ

Колумбајн ефекат односи се на појам у психологији и криминологији који описује ситуацију у којој јавни масакр, као што је био случај у Колумбајну у средњој школи 1999. године, може изазвати накнадне сличне инциденте. Овај појам сугерише да медијско извештавање и сензационализација таквих догађаја могу послужити као инспирација или модел за друге појединце који размишљају о извођењу сличних злочина. Ефекат Колумбајн указује на ширење насилног понашања путем имитације или "copycat" феномена. Пуцњава у Колумбајну означила је почетак епидемије сличних злочина и послужила је као инспирација за многе злочинце који копирају, а међу којима се посебно истакао Чо Сеунг-Хуи (Cho Seung-Hui), јужнокорејски студент који је 2007. извршио масакр на Универзитету Вирџинија (University Virginia), убивши 32 особе и повредивши 17. Од случаја Колумбајн, у САД је забележено преко 380 сличних инцидената са фаталним исходом. Овај масакр заузима посебно место у америчкој поп-култури, често се појављујући у музици, филмовима, књигама и серијама. Дејв Кален (Dave Cullen), новинар Њујорк Тајмса (The New York Times) и аутор најопсежније студије о Колумбајну и феномену масовних пуцњава у школама, идентификује кључне узроке ових догађаја. Они обухватају лаку доступност оружја у Америци, утицај медија и црних хроника који може анестезирати и десензитизовати моралне вредности младих, култ серијских убица који привлаче медијску пажњу и постижу холивудску славу, смањење утицаја верских догми и секуларизацију јавног простора, као и специфичну глорификацију отуђења и нихилизма коју доноси савремена музика (Cullen, 2009).

Један од кључних аспеката Колумбајн ефекта је повезаност са теоријом социјалне потврде, која указује на то да људи често траже потврду својих уверења у друштвеним круговима или кроз медије. Социјални притисак може довести до тога да се одређена мишљења и поступци прихвате без довољног разматрања других могућности (Cialdini, 2001).

Анализа наведеног указује на одређена „поклапања" са догађајима у Србији из маја 2023. године. Наиме, након мајске трагедије у основној школи у Београду, уследио је оружани напад када је осумњичени стар 21 годину извршио напад у селима у близини Смедерева и Младеновца, удаљених око 60 километара од Београда. Током напада, користећи аутоматско оружје, убио је девет људи, док је 12 особа задобило повреде. Такође, након трагедије, регистровано је 25 ситуација које захтевају интервенцију због неприкладног понашања младих, који су имитирали убицу. На једном часу, ученик је држао пластични пиштољ, код другог ученика пронађен је списак са име-

нима деце, сличан ономе који је имао К.К., док је једна средњошколка ножем повредила своју руку, као и наставницу. Такође, забележен је и случај када је ученица основне школе у Старој Пазови донела секиру у школу.

Професорка Универзитета у Колораду (University of Colorado), Елизабет Скјуз (Elizabeth Skuse) изјавила је да истицање починилаца масовних убистава на насловним страницама и у ударним вестима није адекватан начин извештавања, јер повређује жртве, преживеле и њихове породице, истовремено промовишући убице. Став аутора овог рада је да се на овај начин убица хуманизује, уместо да се жртве третирају са људским поштовањем, што се поклапа са ставовима које је изнела Елизабет Скјуз. Медији би требало да представљају жртве, преживеле и њихове породице као људе, а не као статистику. Преживели масакра желе осећај сигурности, контроле, слободе изражавања емоција и јасноће о будућности. Приликом интервјуа са преживелима или породицом жртава, требало би приступити пажљиво и поштовати њихове жеље. Уколико медији стављају убице у први план, они могу постати „иконе" за будуће починиоце, који их потенцијално могу имитирати (copycat killer). Медији носе велику друштвену одговорност када је у питању извештавање о масовним пуцњавама, али се често оправдавају жељом да илуструју драму, занемарујући често тиме повреду жртава (Skuse, 2023).

Може се тврдити да се иза многих медијских извештаја крије потреба за сензационалистичким приказивањем актуелних друштвених проблема. Видео снимци који приказују сцене након школских пуцњава често укључују приказивање редова ученика који напуштају школу са рукама подигнутим изнад главе, као и возила хитних служби. Такође, већина новинских чланака обилује фотографијама уплаканих ученика, родитеља и наставног особља, чиме се појачава интензитет ових догађаја, а неретко овакво медијско извештавање изобличује стварност. Тако се приказује настали догађај на екстремно трауматичнији начин, па ови догађаји који сами по себи изазивају дубоке емоције могу да доведу до моралне панике у јавности и стварања притиска у одређивању мера које би требало предузети за њихову превенцију (Comer, 2024).

Када је у питању безбедност у школама, медији се фокусирају пре свега на аспект насилничког понашања ученика, чиме значајно предимензионирају проблем (Banović & Ilić, 2012), што има негативан утицај на децу школског узраста у смислу опонашања починилаца тих дела. Овај ефекат може се јавити и када ученици усвајају ставове наставника или својих вршњака због њихове друштвене позиције. Поред тога, групна динамика у учионици може играти значајну улогу у обликовању уверења и мишљења ученика (Bandura, 1977).

Такође, истраживања у којима су испитаници били млади школског узраста, показала су да млади наводе да су, гледајући филмове и медијске садржаје са криминалним сценама, стекли знања и вештине како да изврше кривична дела, као и како да преваре органе гоњења (Stanojlović, 2023). Ово за последицу има нарушавање менталног здравља младих, изазивањем страха, анксиозности и депресије. Млади могу често развити погрешну представу о томе како свет функционише, а константна изложеност насилним и криминалним садржајима може смањити осећај емпатије према стварним жртвама преступа и може утицати на моралне стандарде. С тим у вези, важно је да родитељи буду свесни ових потенцијалних последица и да воде отворену комуникацију са децом о садржају који конзумирају. Образовање о стварним последицама криминала и подршка у развоју критичког размишљања могу помоћи у ублажавању негативних ефеката.

ПСИХОСОЦИОЛОШКИ ФАКТОРИ

Психосоциолошки фактори који повећавају ризик од масовног убиства у школама важни су за разумевање узрока ових трагичних догађаја. Истраживање ових фактора може бити од кључне важности за развој превентивних мера и побољшање подршке деци и младима који су у ризику.

Фокс и Фридел (Fox & Fridel) истичу да масовна убиства не могу бити објашњена једним фактором, већ да су резултат сложене интеракције. Ментални проблеми могу имати значајну улогу у развоју насилног понашања, али нису директан узрок масовних убистава. Депресија, антисоцијални поремећај личности и анксиозност могу повећати склоност ка агресивном понашању. Аутори указују да многи починиоци масовних убистава имају историју агресивног понашања у прошлости, било код куће или у школи. Они такође истичу важност социјалне изолације и одбацивања као фактора ризика. Млади људи који су искључени из друштвених група, који се осећају као жртве или имају слаб друштвени круг, често развијају осећај беса и фрустрације, што их може подстаћи на агресивно понашање. Ова изолација може бити последица вршњачког насиља, неуспеха у друштвеним односима или немогућности да успоставе значајну везу са другим људима. Емоционални и психолошки стрес може довести до тога да појединац прибегава насилним поступцима, јер има потешкоће у контроли емоција. Појединци који имају радикалне идеје или су чланови неких насилних група склонији су насилним поступцима. Особе које су изложене насилним медијским садржајима могу створити искривљену слику о томе које понашање је прихватљиво (Fox & Fridel, 2016).

Велизар Мирчов је, на основу претходних теоријских истраживања, идентификовао неколико кључних фактора који доприносе повећању насиља у школама. Породични фактори, као што су поремећена динамика у породици, проблеми у браку, насиље у породици и недостатак родитељске бриге, играју значајну улогу. Такође, индивидуалне особине, као што су нарцизам, агресивност и импулсивност, могу повећати ризик. Психички проблеми, као што су депресија, злоупотреба наркотика и различити поремећаји, такође су важан фактор. Школски фактори, као што су припадност антисоцијалним групама, неуспех у школи и вршњачко насиље, доприносе растућем ризику. Економски услови, као што су сиромаштво и незапосленост, такође имају велики утицај, као и друштвени фактори који укључују опадање солидарности и повећан криминал. Културни утицаји, попут приказивања насиља у медијима и других облика популарне културе, играју важну улогу у формирању ставова и понашања. Ситуациони фактори, као што су лак приступ оружју, алкохол и дроге, могу довести до смањења урачунљивости и агресивног понашања. На крају, друштвена имитација представља фактор који доводи до тога да људи који су изложени другим факторима ризика сматрају екстремно понашање као прихватљиво и постају склонији да га понове (Mirčov, 2023).

Истраживања обављена у Руској Федерацији указала су да се међу водећим факторима ризика јављају проблеми у породичним односима, социјална изолација, први знаци аутизма, фасцинација компјутерским игрицама са елементима насиља, употреба психоактивних супстанци и алкохола, као и комбинација наведених фактора (Kucher, 2022).

УЛОГА ОБРАЗОВНОГ СИСТЕМА

Образовни систем има централну улогу у превенцији и препознавању раних знакова који могу указивати на ризик од насилног понашања, укључујући масовна убиства у школама. У школама је већа шанса за рано препознавање промена у понашању ученика, као што су изолација, депресија или агресивност, што представља важан корак за правовремено реаговање. Препознавање ових знакова омогућава интервенцију и пружање подршке ученицима, уз сарадњу са породицама и стручњацима. Поред тога, школски систем треба да пружи психолошку подршку ученицима који су под стресом или имају емоционалне проблеме. Психолошко-педагошке службе у школама играју важну улогу у помагању ученицима да се суоче са изазовима, што може спречити даље погоршање њиховог стања. Школе треба да се фокусирају на развој друштвених вештина и емоционалне интелигенције, обучавајући ученике како

да управљају својим емоцијама и решавају конфликте без употребе насиља. Посебно је важно створити сигурну школску атмосферу у којој је вршњачко насиље неприхватљиво. Овим приступом се подстичу ученици да мирно решавају конфликте. Школе морају активно сарађивати са породицама и заједницама, како би створиле подршку и обезбедиле да се било који проблем који може довести до насиља реши што пре. Увођењем програма превенције насилног понашања, као и културом инклузивности која подстиче поштовање различитости, школи се омогућава да ефикасно делује на смањење ризика од насиља. Стварање окружења у којем се сви ученици осећају прихваћено и вредновано може бити кључно за спречавање друштвене изолације и агресије.

Кауфман и Фокс (Kaufman & Fox) су у свом раду Стратегије превенције и интервенције у масовним пуцњавама у школама: Критички преглед доказа (Prevention and Intervention Strategies in School Mass Shootings: A Critical Review of the Evidence) истакли неколико важних мера за превенцију и интервенцију, као што су: побољшање система за откривање потенцијалних претњи, тј. откривање ученика који се суочавају са психолошким или социјалним проблемима, обука наставника и особља школе у препознавању знакова насилног понашања и у одговарању на кризне ситуације, пружање менталне и здравствене подршке ученицима, постављање детектора метала и сигурносних камера, увођење ограничења за набавку оружја и промовисање културе ненасилног решавања конфликата (Kaufman & Fox, 2020).

Сварц и Бич (Swartz & Beech) истичу више мера за смањење насиља у школама, укључујући масовна убиства. Они наводе да је битно повећати безбедност на школским локацијама, тако што ће се спровести физичко-техничке мере у виду постављања детектора метала, видео надзора, појачања обезбеђења и слично. Потребно је едуковати ученике, наставнике и родитеље како да препознају знаке потенцијалног насилног понашања и како да реагују у таквим ситуацијама. Кроз превентивне програме потребно је промовисати емпатију, толеранцију и конструктивно решавање конфликата. Образовне институције су у обавези да обезбеде подршку ученицима који имају менталне проблеме и да на тај начин спрече ескалацију насиља. Истичу важност сарадње школе и породица и то да родитељи треба да буду укључени у превентивне активности. Аутори се такође залажу да постоје веће контроле продаје оружја (Swartz & Beech, 2019).

У свом раду, Двајер и Ветстон (Dwyer & Whetstone) предлажу неколико важних мера за спречавање насиља у школама, укључујући и масовна убиства. Прва мера односи се на превенцију вршњачког насиља, где наглашавају значај програма који развијају социјалне вештине и емоционалну интелигенцију, помажући ученицима да уче како да решавају конфликте без насилних поступака

и да развију емпатију према другима. Такође, важно је да буде спроведена обука за све запослене у школи, укључујући наставнике и психологе, како би могли да препознају знакове ученика који су у ризику од насилног понашања и да реагују у кризним ситуацијама. Таква обука помаже у препознавању емоционалних и социјалних проблема који могу довести до насилних поступака. Додатно, школе би требало да развију системе подршке за ученике који имају менталне и емоционалне проблеме, пружајући им саветовање и психолошку помоћ како би се смањио стрес и негативне емоције које могу водити до насиља. Такође, физичка безбедност у школама треба да буде побољшана, кроз мере као што су инсталација сигурносних камера, постављање детектора метала и повећано присуство обезбеђења, што може редуковати приступ оружју и смањити шансе за насиље. Поред тога, треба развијати културу инклузивности и поштовања у школама, што ће помоћи ученицима да се осећају прихваћено и поштовано, смањујући вероватноћу насилних поступака. Програми који подстичу ученике да говоре о својим проблемима и траже помоћ када им је потребна такође могу играти значајну улогу у превенцији. Сарадња са породицама и локалним заједницама такође је кључна. Школе треба да одржавају отворене канале комуникације са родитељима, како би рано идентификовали проблеме и пружили адекватну подршку. Локалне организације и заједнице такође могу бити од помоћи у обезбеђивању ресурса за превенцију насилног понашања. На крају, аутори истичу значај промене политика везаних за приступ оружју, као и разматрање законодавних промена које би ограничиле приступ оружју особама које представљају ризик за себе или друге. Такве мере могу смањити потенцијал за насилне нападе у школама (Dwyer & Whetstone, 2019).

Образовни систем, дакле, има одговорност не само да обезбеди сигурност у школи, већ и да активно делује на превенцију насилног понашања. Правовремено препознавање ризика, пружање психолошке подршке и образовање ученика о ненасилним методама решавања конфликата може значајно смањити шансе за настанак трагичних догађаја као што су масовна убиства у школама.

ПРАВНИ И ЗАКОНСКИ ОКВИР

Правни и законски оквир који се односи на масовна убиства у школама укључује како националне, тако и међународне прописе који регулишу безбедност ученика, превенцију насилних инцидената и одговорност школа да обезбеде сигурно окружење за учење. У овом контексту, постоји низ мера које се односе на контролу оружја, спречавање вршњачког насиља и успостављање протокола за кризне ситуације. Поред тога, значајно је и јачање постојећих за-

кона, као и увођење нових мера како би се спречили трагични инциденти, као што су масовна убиства (Petrović, 2021). Многе земље су се усмериле на јачање законодавства како би се смањила могућност приступа ученика опасним предметима, што је кључно за превенцију насилних инцидената у школама (Milošević i Putnik, 2019). Поред тога, важни су и протоколи за реаговање у кризним ситуацијама, где су школе ангажоване да обуче своје запослене о правилном поступању у случајевима насиља или потенцијалних претњи (Dimitrijević, 2021). Такође, многе земље су усвојиле законодавство које обавезује школе да развијају стратегије и програме за превенцију вршњачког насиља, као и за рано препознавање и интервенцију (Tadić, 2023).

У САД ово питање регулисано је кроз комбинацију савезних и државних закона. Кључне ствари су уведене: контрола оружја, којом је регулисана продаја и поседовање оружја, иако законодавство у овој области варира од државе до државе; уведени су и протоколи за реаговање, те су многе школе увеле обавезну обуку за наставнике и особље за реаговање у кризним ситуацијама. Уведене су и стратегије које укључују присуство припадника полиције и постављање техничких система заштите. Многе државе су усвојиле законе који обавезују школе да спроводе превентивне програме за сузбијање вршњачког насиља. Приступило се унапређењу приступа саветовања и терапије за ученике са менталним проблемима.

У земљама Источне и Централне Европе, правни и законски оквири за превенцију насилних инцидената у школама још увек су у развоју, али већ су предузете одређене мере у складу са европским стандардима. Контрола оружја је уведена у земљама као што су Пољска, Чешка и Мађарска; закони о поседовању оружја су строжи него у САД. Куповина и власништво оружја су строго ограничени, а циљ ових закона је да се смањи ризик од насиља у школама. Такође, у Чешкој законодавство не дозвољава да било који ученик носи оружје у школама (Bočková, Juříček, Procházka, & Moravcová, 2021). Протоколи за кризне ситуације су уведени у земљама попут Чешке и Словачке кроз реформе у образовању, које су значајно унапредиле безбедносне протоколе. Уведени су „планови за хитне ситуације", који садрже процедуре за евакуацију ученика и специјализовану обуку наставника за управљање потенцијалним нападима (Mika, Mareš, & Fišerová, 2011). Законодавство против вршњачког насиља је промењено у Румунији и Бугарској и усвојени су закони који обавезују школе да унапреде програме за борбу против вршњачког насиља, као и да помажу ученицима у развоју друштвених вештина и решавању конфликата без насилних поступака. Ови закони се уклапају у међународне стандарде, као што је Конвенција о правима детета (UNICEF, 2014). У Словенији, као и у другим земљама региона, сарадња са локалним властима и

полицијом игра важну улогу у повећању безбедности у школама. Полиција често учествује у тренинзима и примени мера које се односе на спречавање насилних инцидената (European Commission, 2015). У земљама попут Хрватске и Пољске, постоје програми подршке ученицима са менталним проблемима, који нуде психолошку подршку ученицима који пате од поремећаја као што су депресија и анксиозност. Ови програми укључују саветовање и терапију, како би се ученицима помогло да се изборе са емоционалним изазовима који могу довести до насилног понашања (UNICEF Hrvatska, 2008).

Правни и законски оквир у Србији који се односи на превенцију насилних инцидената у школама, укључујући и масовна убиства, није дефинисан као посебна област, али постоје бројне мере и прописи који регулишу безбедност у образовним установама. Најважнији закони који се баве овом темом укључују обавезу школа да осигурају безбедност ученика и запослених, као и да развијају програме за превенцију насилног понашања и интервенцију у случају инцидената насиља. Школе су такође обавезне да пријављују све инциденте насиља надлежним органима, а сарадња са родитељима и другим актерима из система образовања је кључна у превенцији насилних догађаја. Закони, као што су Закон о основама система образовања и васпитања и Закон о безбедности деце у школама прописују конкретне мере безбедности, као што су видео надзор, физичка заштита школа, као и подршка ученицима кроз рад са психологом и педагогом. Поред тога, важно је да школе имају обавезне планове за реаговање у ванредним ситуацијама, што укључује и потенцијалне инциденте насилног карактера, и да се наставници и ученици обучавају како да поступе у таквим ситуацијама. Сарадња са полицијом и другим надлежним органима такође игра важну улогу у спречавању и брзом реаговању на насилне инциденте. Психолошка подршка ученицима, као и организовање саветовања и радионица у школама, такође имају важну улогу у откривању раних знакова агресивног понашања и превенцији насилних догађаја.

Након трагичних догађаја у Србији, Влада је усвојила низ мера у циљу повећања безбедности и спречавања сличних инцидената. Ове мере укључују:

1. Мораторијум на издавање дозвола за држање и ношење кратког ватреног оружја;
2. Контролу лица која већ имају дозволу за поседовање оружја;
3. Контролу рада стрељана;
4. Инкриминацију дела за лица која омогуће малолетним и другим неовлашћеним лицима да дођу у посед ватреног оружја и обучавају их за његово коришћење;
5. Разматрање могућности смањења старосне границе за кривичноправну одговорност малолетника са 14 на 12 година;

6. Пооштравање санкција за непоштовање прописа од стране пружалаца медијских услуга;
7. Увођење обавезних тестова на наркотике у школама;
8. Формирање Савета за спречавање вршњачког насиља и Радне групе за безбедност деце на интернету.

Након догађаја у околини Младеновца, усвојене су и додатне мере:
1. Пооштравање услова за држање и ношење кратког ватреног оружја, као и разматрање истих услова за ловачко оружје;
2. Обавезне периодичне провере лица која имају дозволу за поседовање оружја;
3. Мораторијум на ловачко оружје на период од две године;
4. Јавни позив за предају регистрованог и нерегистрованог оружја без последица;
5. Пооштравање казни за кривично дело недозвољене производње, држања, ношења и стављања у промет оружја, експлозивних средстава и материја, као и других сличних кривичних дела, као што је набавка и израда оружја;
6. Пооштравање санкција за ученике који крше забрану уношења алкохола, дрога, психоактивних супстанци, оружја, пиротехничких предмета или других опасних ствари у школу (Stanković, 2023).

ПРЕВЕНТИВНЕ МЕРЕ

Нажалост, вишедеценијско искуство нам говори да морамо радити на спровођењу мера превенције. У превенцији масовних убистава у школама кључно је стварање безбедног окружења и препознавање раних знакова проблематичног понашања деце која су повезана са факторима ризика, како би се благовремено препознала претња и пружио адекватан одговор на њу. Превенција оваквих напада се мора реализовати кроз мултидисциплинарни приступ проблему, где је потребно да буду укључени сви субјекти друштва. Ипак, приликом доношења одлука о спровођењу превентивних мера, велики утицај има и јавно мњење. Након појаве оваквих немилих догађаја, који по правилу добијају велику медијску пажњу, која се најчешће креће до граница сензационализма, ствара се слика да школске установе нису места где се стиче ново знање, већ места где се наставно особље и ученици суочавају са суровом реалношћу да би им се могао догодити трауматичан догађај. Тако се ствара слика да ниједна школска установа није безбедна, па због те чињенице чланови заједнице постају све забринутији за безбедност своје деце (Cheryl, 2017).

Истраживања у САД су показала да доношење превентивних мера под великим притиском јавности, што је увек праћено и захтевом да се што брже понуде видљиви резултати, није дало значајне резултате који би суштински променили слику безбедности (Bralić i sar., 2016). Из наведеног истраживања може се издвојити десет кључних закључака који произилазе из Коначног извештаја и налаза Иницијативе Сигурна школа: Импликације за спречавање напада у школама Сједињених Држава (Vossekuill i sar., 2004) и то:

- Догађаји означени као циљано насиље у школи ретко су били нагли, импулсивни чинови.
- Пре него што се већина инцидената догодила, други људи су знали за идеје и/или планове починилаца да изведу напад.
- Већина нападача није упућивала претње својим метама непосредно пре извођења напада.
- Не постоји тачан или користан „профил" ученика/студената који су укључени у циљано насиље у школи.
- Већина нападача је пре инцидента испољавала неки вид понашања који је код других изазивао забринутост или указивао на позив за помоћ.
- Већина нападача имала је тешкоћа у превладавању значајног губитка или личног неуспеха.
- Многи нападачи пре напада су се осећали злостављаним, прогоњеним или повређеним од стране других.
- Већина нападача су имали приступ оружју и користили су оружје (и) пре напада.
- У многим случајевима у неком својству су били укључени и други ученици/студенти.
- Упркос брзим одговорима снага реда, већина инцидената са ватреним оружјем није прекинута њиховом интервенцијом, већ другим средствима (Vossekuill i sar., 2004).

Из наведених разлога, доношење и спровођење превентивних мера се мора вршити уз сталну координацију свих субјеката безбедности у школским установама, као и шире стручне јавности, а ове мере подразумевају следеће:

- Подизање свести и безбедносне културе код деце, наставног особља и родитеља, кроз радионице, трибине, предавања и активно учешће ученика који треба да се подстакну да учествују у одржавању школске безбедности, буду информисани о превентивним мерама, поступању у ванредним ситуацијама, али и да им се пружи прилика да дају своје предлоге, мишљење и примедбе. Потребно је радити на промовисању

толеранције, различитости и решавања конфликата мирним путем, као и на успостављању програма вршњачке подршке и медијације;
- Контрола приступа оружју малолетним лицима, кроз усклађивање законске регулативе у области Кривичног законика, која се тиче кривичноправне одговорности малолетних лица и лица која омогуће да малолетна лица дођу у посед ватреног оружја;
- Увођење система санкционисања за медије и друге електронске и писане формате који у свом раду истичу садржаје који се односе на криминална и друга друштвено неприхватљива понашања, који негативно утичу на развој детета и могу имати последице по физичко и ментално здравље деце;
- Унапређивање националне платформе „Чувам те" на виши ниво, како би се кроз координицију и јачање интерсекторске сарадње свих надлежних институција у борби против насиља и укључивањем родитеља и деце смањили ризици од појаве насиља на најмању могућу меру;
- Извршити процену ризика у школама и сагледати све могуће опасности на основу којих треба развити стратегију за спречавање реализације потенцијалних напада у школи. Обучити ученике и све запослене како да поступе у складу са протоколом за кризне догађаје, а ову обуку морају похађати сви ученици у сваком разреду и сваке године док траје школовање. Треба размотрити да ли да се овакав вид обуке врши у склопу часа одељењског старешине, грађанског васпитања, или да се у школски систем уведе предмет који је везан за општу безбедност и који би обрађивао и проблеме из области безбедности и заштите;
- Кроз програм „Школски полицајац" и континуирано присуство припадника полиције на терену вршити превентивно деловање које је усмерено на спречавање догађаја који могу угрозити безбедност ученика, наставног особља и школске имовине;
- Спровођење мера ситуационе превенције у школи, као и ангажовање приватног обезбеђења и примене техничких система заштите (видео надзор, контрола приступа, метал детектори, паник тастери и сл.) у циљу повећања нивоа безбедности у школама, јер њихово присуство представља значајну меру превентивног деловања, као и могућност благовременог реаговања у случају безбедносног инцидента;
- Превенција менталног здравља ученика кроз редовну здравствену заштиту, али и ванредна тестирања ученика средњих школа на наркотике и друге психоактивне супстанце, као и контрола фактора ризика развоја душевних болести и пружање стручне помоћи и саветовања ученицима са менталним проблемима.

ЗАКЉУЧАК

Анализе које су дате у овом раду, али и студије које су спроведене широм света, показале су да је појава масовних убистава у школама у последњим годинама у порасту. Сви сагледани догађаји указују на чињеницу да нападачи својим деловањем шаљу јасну поруку свом окружењу, где се мотиви најчешће везују за њихову недовољну интеграцију у друштво, постојање ниског самопоуздања, проблеме у проналажењу идентитета, као и за јака негативна животна искуства, као што су конфликти и насиље у породици, вршњачко насиље, финансијски губици, употреба психоактивних супстанци и наркотика, алкохола и слично. Такође, у великом броју случајева, масовна убиства у школама везују се и за психосоматске поремећаје, праћене разним видовима депресије, појавом душевних болести и конзумирањем антидепресива.

Уколико упоредимо случајеве масовних убистава у Сједињеним Америчким Државама и у Европи, може се закључити да су случајеви у САД у просеку смртоноснији и да ови напади имају тенденцију да доведу до већег броја повређених жртава (Mirčov, 2023). Такође, у САД је примећено да је фактор ризика везан за испољавање душевних болести код нападача значајно већи него у Европи. С друге стране, масовна убиства у школама у Европи се карактеришу чињеницом да су у великом броју случајева планирана, усмерена ка одређеном броју лица или ка групи, а да нападачи боље познају подручја на којима су деловали, у односу на случајеве у САД, где су напади више били насумични, најчешће усмерени на преношење поруке широј јавности.

Такође, у свим случајевима приметан је и Колумбајн ефекат, који се јавља након извршеног масовног убиства, а који доводи до извођења сличних злочина који су инспирисани насталом трагедијом.

Након немилих догађаја, Влада Републике Србије, у садејству са државним органима и стручном јавношћу, покренула је низ пројеката који су, чини се, дали одређени напредак у стварању безбедне школске средине, али је неопходно наставити са испитивањима, како би се на основу добијених резултата дефинисала коначна стратегија у разматраној области. Такође, неопходно је извршити усклађивање законске регулативе, како би се починиоци оваквих монструозних кривичних дела адекватно казнили, као и да би се дао значајан и пресудан допринос превентиви насиља и појаве злочина у школским срединама.

UDC:
343.94:343.611
37.018:343.34
Review paper
DOI: 10.5937/DB2501115M

Diplomacy and Security
Volume VIII
Number 1/2025.
Page: 135-155.

Irena Miladinović[1]
Radovan Radovanović[2]
Lazar Miladinović[3]

THE PHENOMENON OF MASS SHOOTINGS IN EDUCATIONAL INSTITUTIONS WORLDWIDE AND IN OUR COUNTRY

Abstract

Educational and upbringing institutions are of particular importance in society, as they serve both educational and formative functions. The safety of children is often at risk; children are among the most vulnerable groups in terms of the occurrence of safety risks, and above all the consequences they can have on their further development and upbringing. Mass shootings in schools are a serious and tragic phenomenon that occurs worldwide. These events usually involve individuals using firearms or other means to commit a violent act that is accompanied by the loss of innocent lives among students, teachers and school staff. The first mass shooting in a school occurred in 1927 in the United States in a school building in Grand Rapids, Michigan, where 45 people were killed. The frequency of such events varies significantly from region to region; they have become more frequent in recent decades and attract great media attention. Unfortunately, this trend has also affected the Republic of Serbia, where in May 2023 a mass murder occurred in the Model Elementary School "Vladislav Ribnikar" in Belgrade. The paper analyzes the causes and consequences of mass murders in educational institutions, that is, this phenomenon is viewed from different perspectives in order to gain knowledge about the causes that lead to the manifestation of this type of violence and the consequences that arise from such an act. Available data on cases of mass murders in educational institutions in the USA, Central and Eastern European countries and in the Republic of Serbia were analyzed.

[1] Primary School "Đura Jakšić" Jelašnica, Niška Banja, Serbia,
irena.miladinovic82@gmail.com
[2] University of Criminal Investigation and Police Studies, Serbia,
radovan.radovanovic@kpu.edu.rs
[3] "Securitas Services" d.o.o. Belgrade, Serbia,
miladinovic.laza@gmail.com.

The research indicated that attackers most often act out of a sense of exclusion, low self-confidence, identity problems and strong negative life experiences, such as family and peer violence, substance abuse and mental disorders. After the tragic events, the Republic of Serbia initiated measures to improve school safety, but it is necessary to continue systematic research and harmonize legal regulations and legislation in this area in order to more effectively prevent such incidents.

Keywords: *educational institutions, mass murders, causes, consequences, risk factors.*

INTRODUCTION

The problem discussed in this research is related to the increasing number of mass killings in educational institutions around the world, but also in our society. This phenomenon has profound social, psychological and sociological consequences, not only for the victims, but also for the perpetrators and the entire education system. The key question that arises is what are the causes of these incidents and how they can be prevented or mitigated.

The subject and tasks of the research included the analysis of the causes and consequences of mass killings in educational institutions. The research focused on examining various aspects of this phenomenon, such as:

- Psychosociological factors, which include family problems, mental health, peer violence, social isolation and the influence of the media.
- The role of the education system in prevention, as well as mechanisms for early recognition and reduction of violence.
- The legal and regulatory framework, which includes measures that are applied to prevent these incidents.
- Preventive measures used in various countries, as well as their effectiveness in reducing such tragic events.

The research aims to examine all aspects of this complex issue, with an emphasis on proposals for improving school safety and developing systems that will reduce the risk of mass killings in the future.

THEORETICAL FRAMEWORK OF THE RESEARCH

The term school shooting refers to a violent act that occurs in schools, colleges, or other educational institutions, in which an individual or group commits the murder of multiple individuals, often students, teachers, or other school per-

sonnel, in a single incident. These events typically result in a large number of victims and have a significant psychological and social impact on the local community. The causes of these tragedies can be diverse and include psychological, social, family, and cultural factors, while the consequences range from immediate shocking trauma to long-term effects on society (Follman et al., 2013).

There are various theories of mass killings in educational institutions that explain the causes and factors that lead to these tragic events. Some of the most prominent theories include:

Psychological theories, which emphasize individual factors, such as mental disorders, depression, anxiety, and antisocial personality disorder as the main causes of violent behavior. These theories believe that individuals who have experienced profound psychological distress, isolation, or rejection may be inclined to commit mass killings as a way to express their anger and frustration (Fox et al., 2014a).

Social theories emphasize the importance of social factors, such as isolation, discrimination, and social tensions. According to these theories, individuals who are excluded from society or who are exposed to bullying and harassment may develop feelings of helplessness or a desire for revenge, which can lead to violent behavior. Mass murders may be the result of anger and the need for revenge against society or specific people (Langman, 2015).

Cultural theories emphasize the influence of social norms, media representations of violence, and general cultural values that can encourage violent behavior. Exposure to violence through the media (films, video games, the Internet) can contribute to the normalization of violence as a method of conflict resolution. Children and youth who are exposed to violent content can develop a distorted view of reality and consider violence an acceptable means to achieve their goals (Siegel et al., 2011).

Institutional theories (systems theories) emphasize the importance of the role of educational institutions and their policies in preventing violent behavior. The lack of adequate preventive measures and an ineffective response to early signals of aggression in students can contribute to the occurrence of mass murders. Also, ineffective communication and lack of support within schools themselves can further worsen the situation (Cornell et al., 2006).

Contemporary understandings of mass killings in educational institutions, by both domestic and foreign authors, highlight various aspects that encompass the causes, consequences, and prevention of these tragic events. Researchers agree that mass killings in schools are the result of a complex interaction of psychological, social, cultural, and institutional factors. However, each theory and source emphasizes different aspects, such as individual and social factors, as well as the role of policies and practices implemented by educational institutions.

Milovanović and Pešić stated in their research that violence in schools, which can lead to mass killings, is often a consequence of a lack of emotional support, isolation of students, and inadequate communication with teachers and peers (Milovanović & Pešić, 2023). The authors emphasize that there should be integrated programs that include psychological support and early identification of students at risk.

In contemporary literature, the importance of school atmosphere as a factor influencing the occurrence of violent behavior is increasingly pointed out. Research shows that neglecting social aspects of the school environment, such as social pressures, feelings of exclusion, and lack of support, can lead to increased aggression among students. Therefore, improving the social environment in schools, in which students feel accepted, safe, and supported by peers and teachers, is recognized as one of the key measures in preventing violence (Cohen et al., 2009).

Fox and DeLateur (2014b) suggest that mass shootings in American educational institutions, such as tragic incidents in schools, often have psychological causes, such as depression, anxiety, and antisocial disorders. Their research shows that victims are often chosen based on social isolation and peer rejection (Fox & DeLateur, 2014b).

Langman suggests that mental disorders are one of the main causes of mass shootings. He states that many school shooters face a history of mental health problems, and their acts of violence often come as a result of deep isolation and psychological distress (Langman, 2015), while the author Lankford discusses the influence of media and Internet culture on school violence. His research shows that media representations of violence, as well as a culture that normalizes aggression and revenge, play a significant role in encouraging aggressive behavior in young people (Lankford, 2016).

OVERVIEW OF PREVIOUS RESEARCH AND STUDIES

Data on school mass shootings come from a variety of sources, including police reports, the court system, media reports, research studies, and event analyses. Organizations that monitor school violence, gun legislation, and school safety often provide data and analysis on these tragic events. While this data is publicly available, it is important to emphasize that school mass shootings are a complex and sensitive issue, and analyzing the causes and consequences requires a multidisciplinary approach. Studying the factors that lead to such events includes analyzing the social, psychological, educational, and other aspects that may contribute to creating an environment conducive to violence.

Also, data on school mass shootings come from government public safety agencies, research centers, non-governmental organizations that focus on school safety, and media reports on specific incidents. It is important to consider different perspectives and methods when analyzing these events in order to better understand their complex nature and develop prevention strategies.

A research team from Columbia University Irving Medical Center and the New York State Psychiatric Institute (NYSPI) conducted an analysis of 82 mass murders that occurred in part in academic settings around the world. The results indicated that the majority of mass murderers did not suffer from serious psychiatric disorders. In late 2022, a study published in the Journal of Forensic Sciences showed that all mass murderers were male, with an average age of 28, of whom 66.7% were white. Firearms were used in 63% of cases. Almost half of the perpetrators committed suicide at the scene, although they did not show signs of serious mental illness (Girgis, 2022).

Psychiatrist Dr. Ragy Girgis, director of the Center of Prevention and Evaluation (COPE) in Washington, D.C., a research clinic specializing in the study and treatment of young adults at high risk of schizophrenia and other psychoses, stated:

> Our findings suggest that school shootings differ from other forms of mass killings and should be considered a distinct phenomenon," said Dr. Ragy R. Girgis. "To prevent future school shootings, we must begin to focus on the cultural and societal drivers of such events, such as the romanticization of guns and gun violence, rather than on individual predictors. (Cantor, 2022)

The aim of this study was to investigate potential links between serious mental illness and mass shootings. They examined 14,785 murders that occurred from 1900 to 2019 worldwide to identify risk factors. For the study, researchers isolated mass shootings that occurred at least partially in schools, colleges, and universities and categorized them by location and whether a firearm was used (Cantor, 2022).

The Safe School Initiative, a joint study by the United States Secret Service and the United States Department of Education, provides key insights into the characteristics of school shootings. The study's findings show that:

- As many as 81% of school shooters shared information about their plans with other uninvolved individuals, often with peers who were warned to avoid the danger. However, information was not often communicated to adults;
- Most attackers did not directly threaten their targets before the attack, but almost every one (93%) exhibited behavior that raised concerns among peers, parents, teachers, or mental health professionals;

- Attackers often expressed unusual fantasies or behaviors that were worrisome, such as talking about putting rat poison in food;
- The majority of school attackers had never received a formal mental health assessment or diagnosis, despite the fact that the majority (78%) had a history of suicide attempts or suicidal thoughts prior to the attack;
- Almost two-thirds of attackers (61%) had a documented history of depression or hopelessness, while one in four had a known history of alcohol or substance abuse (Vossekuill et al., 2004).

Key research findings suggest that incidents of targeted violence in schools are rarely sudden and impulsive acts, and that most attackers show some sign of "stress" or distress prior to the attack. There is no precise "profile" of students involved in targeted violence in schools, and most of them have access to the weapons they use before the attack. In addition, many of them have faced losses or failures, felt bullied or hurt before they carried out the attack (Vossekuill et al., 2004).

In an analysis by the US research center *The Violence Project*, which focused exclusively on school shootings, where a total of 195 cases were recorded between 1966 and 2024, considering signs of crisis, 28% of perpetrators had mental health problems, 16% were socially isolated, 14% had lost their jobs or had suffered a major financial loss, 14% had paranoia, 9% had a history of violence, 8% were delirious or had hallucinations, 7% had unstable behavior, 2% had problematic relationships, and 1% had oppressive interests or fantasies (The Violence Project, 2025).

Although most school shootings involving mass killings of students and staff are associated with events in the United States, it should be noted that such incidents have occurred in several countries in Central and Eastern Europe, during the period of transition from communist socio-political systems to capitalist societies. Based on available data, the countries in Europe with cases of mass killings in schools are Russia, Ukraine, Germany, Hungary, Estonia, the Czech Republic, and Poland. Of these countries, the largest number of mass killings has occurred in the Russian Federation. One of the most tragic and well-known cases of mass killings in schools in Russia occurred on September 1, 2004, in the city of Beslan, North Ossetia. This attack, known as the Beslan school tragedy, was a terrorist attack in which Islamist militants seized a school and held more than 1,100 hostages, 777 of whom were children. Russian security services attempted to resolve the situation, resulting in the deaths of 333 people, including 186 children. This attack had lasting consequences for Russian education and security policy. It was the largest school massacre in modern Russia (Bazhanova, 2019). In the city of Kazan, Tatarstan, in May 2021, an incident occurred when an attacker killed nine people in school number 175 (Malakhova, 2021). The third incident occurred on

September 26, 2022, in the city of Izhevsk, in school number 88. The attacker killed at least 18 people and then committed suicide. This event attracted great attention and criticism in the media due to the compromised security in educational institutions (RIA Novosti, 2022).

The Republic of Serbia has also been affected by this trend, as in May 2023, a mass murder occurred in the Model Elementary School "Vladislav Ribnikar" in Belgrade. A 13-year-old student committed the crime, killing nine students and a school security guard, while seriously wounding seven others. The perpetrator was armed with two guns and four Molotov cocktails.

THE COLUMBINE EFFECT

The Columbine effect refers to a term in psychology and criminology that describes a situation in which a public massacre, such as the Columbine High School massacre in 1999, can trigger subsequent similar incidents. The term suggests that media coverage and sensationalization of such events can serve as an inspiration or model for other individuals considering committing similar crimes. The Columbine effect refers to the spread of violent behavior through imitation or "copycat" phenomenon. The Columbine shooting marked the beginning of an epidemic of similar crimes and served as an inspiration for many copycat criminals, most notably Cho Seung-Hui, a South Korean student who carried out a massacre at the University of Virginia in 2007, killing 32 people and injuring 17. Since Columbine, over 380 similar fatal incidents have been recorded in the United States. The massacre occupies a special place in American pop culture, frequently appearing in music, films, books and TV series. Dave Cullen, a journalist for The New York Times and the author of the most comprehensive study of Columbine and the phenomenon of mass shootings in schools, identifies the key causes of these events. They include the easy availability of guns in America, the influence of the media and crime stories that can anesthetize and desensitize the moral values of young people, the cult of serial killers who attract media attention and achieve Hollywood fame, the reduction of the influence of religious dogmas and the secularization of public space, as well as the specific glorification of alienation and nihilism brought about by contemporary music (Cullen, 2009).

One of the key aspects of the Columbine effect is its connection to the theory of social validation, which suggests that people often seek confirmation of their beliefs in social circles or through the media. Social pressure can lead to certain opinions and actions being accepted without sufficient consideration of other possibilities (Cialdini, 2001).

The analysis of the above points to certain "coincidences" with the events in Serbia in May 2023. Namely, after the May tragedy in an elementary school in Belgrade, an armed attack followed when a 21-year-old suspect carried out an attack in villages near Smederevo and Mladenovac, about 60 kilometers from Belgrade. During the attack, using automatic weapons, he killed nine people, while 12 people were injured. Also, after the tragedy, 25 situations requiring intervention were registered due to inappropriate behavior of young people who imitated the murderer. In one class, a student was holding a plastic gun, another student was found with a list of children's names, similar to the one K.K. had, while a high school student injured her hand and her teacher with a knife. Also, a case was recorded when a primary school student in Stara Pazova brought an axe to school.

University of Colorado professor Elizabeth Skuse has stated that highlighting mass murderers on the front pages and in the headlines is not an adequate way of reporting, because it hurts the victims, survivors and their families, while promoting the murderers. The authors of this paper believe that this way humanizes the murderer, instead of treating the victims with human respect, which coincides with the views expressed by Elizabeth Skuse. The media should present the victims, survivors and their families as people, not as statistics. Survivors of a massacre want a sense of security, control, freedom to express emotions and clarity about the future. When interviewing survivors or the victims' families, one should approach them with care and respect their wishes. If the media puts killers in the spotlight, they can become "icons" for future perpetrators, who can potentially imitate them (*copycat killer*). The media bears a great social responsibility when it comes to reporting on mass shootings, but they often justify themselves by wanting to illustrate the drama, often ignoring the injuries of the victims (Skuse, 2023).

It can be argued that behind many media reports lies the need to sensationalize current social problems. Videos showing the scenes after school shootings often include lines of students leaving the school with their hands raised above their heads, as well as emergency vehicles. Also, most news articles abound with photos of crying students, parents, and teachers, which heightens the intensity of these events, and often such media reporting distorts reality. This portrays the event in an extremely traumatic way, so these events, which in themselves evoke deep emotions, can lead to moral panic in the public and create pressure to determine measures that should be taken to prevent them (Comer, 2024).

When it comes to school safety, the media focuses primarily on the aspect of violent behavior of students, thereby significantly exaggerating the problem (Banović & Ilić, 2012), which has a negative impact on school-age children in terms of imitating the perpetrators of these acts. This effect can also occur when students adopt the attitudes of teachers or their peers due to their social position. In addition,

group dynamics in the classroom can play a significant role in shaping students' beliefs and opinions (Bandura, 1977). Also, research in which the respondents were young people of school age, showed that young people stated that, by watching films and media content with crime scenes, they acquired knowledge and skills on how to commit crimes, as well as how to deceive law enforcement agencies (Stanojlović, 2023). This has the effect of damaging the mental health of young people, causing fear, anxiety and depression. Young people can often develop a misconception about how the world works, and constant exposure to violent and criminal content can reduce empathy for real victims of crime and can affect moral standards. In this regard, it is important for parents to be aware of these potential consequences and to have open communication with their children about the content they consume. Education about the real consequences of crime and support in the development of critical thinking can help mitigate the negative effects.

PSYCHOSOCIAL FACTORS

Psychosocial factors that increase the risk of mass shootings in schools are important for understanding the causes of these tragic events. Research into these factors may be crucial for developing preventive measures and improving support for children and youth at risk.

Fox & Fridel point out that mass shootings cannot be explained by a single factor, but are the result of a complex interaction. Mental health problems may play a significant role in the development of violent behavior, but they are not a direct cause of mass shootings. Depression, antisocial personality disorder, and anxiety can increase the tendency to engage in aggressive behavior. The authors point out that many perpetrators of mass shootings have a history of aggressive behavior in the past, either at home or at school. They also point out the importance of social isolation and rejection as risk factors. Young people who are excluded from social groups, who feel like victims or have a weak social circle, often develop feelings of anger and frustration, which can encourage them to behave aggressively. This isolation can be a result of peer violence, failure in social relationships or the inability to establish meaningful connections with other people. Emotional and psychological stress can lead an individual to resort to violent actions, as they have difficulty controlling their emotions. Individuals who have radical ideas or are members of certain violent groups are more likely to act violently. People who are exposed to violent media content can create a distorted image of what behavior is acceptable (Fox & Fridel, 2016).

Velizar Mirčov, based on previous theoretical research, has identified several key factors that contribute to the increase in violence in schools. Family factors, such as disrupted family dynamics, marital problems, domestic violence and lack of parental care, play a significant role. Individual traits, such as narcissism, aggressiveness and impulsivity, can also increase the risk. Psychological problems, such as depression, drug abuse and various disorders, are also an important factor. School factors, such as membership in antisocial groups, school failure and peer violence, contribute to the increasing risk. Economic conditions, such as poverty and unemployment, also have a major impact, as do social factors, including declining solidarity and increased crime. Cultural influences, such as the portrayal of violence in the media and other forms of popular culture, play an important role in shaping attitudes and behaviour. Situational factors, such as easy access to weapons, alcohol, and drugs, can lead to reduced accountability and aggressive behavior. Finally, social imitation is a factor that causes people exposed to other risk factors to view extreme behavior as acceptable and become more likely to repeat it (Mirčov, 2023).

Research conducted in the Russian Federation has indicated that the leading risk factors include problems in family relationships, social isolation, early signs of autism, fascination with computer games with elements of violence, use of psychoactive substances and alcohol, as well as a combination of the above factors (Kucher, 2022).

THE ROLE OF THE EDUCATION SYSTEM

The education system has a central role in preventing and recognizing early signs that may indicate the risk of violent behavior, including mass killings in schools. Schools have a greater chance of early recognition of changes in student behavior, such as isolation, depression or aggression, which is an important step for timely response. Recognizing these signs allows for intervention and support for students, in cooperation with families and professionals. In addition, the school system should provide psychological support to students who are under stress or have emotional problems. Psychological and pedagogical services in schools play an important role in helping students cope with challenges, which can prevent their condition from worsening further. Schools should focus on developing social skills and emotional intelligence, teaching students how to manage their emotions and resolve conflicts without using violence. It is particularly important to create a safe school atmosphere in which peer violence is unacceptable. This approach encourages students to resolve conflicts peacefully. Schools must

actively cooperate with families and communities to create support and ensure that any problems that may lead to violence are resolved as soon as possible. By introducing programs to prevent violent behavior, as well as a culture of inclusion that encourages respect for diversity, schools can effectively reduce the risk of violence. Creating an environment where all students feel accepted and valued can be key to preventing social isolation and aggression.

In their work *Prevention and Intervention Strategies in School Mass Shootings: A Critical Review of the Evidence,* Kaufman & Fox highlighted several important prevention and intervention measures, such as: improving systems for detecting potential threats, i.e. identifying students who are experiencing psychological or social problems, training teachers and school staff in recognizing signs of violent behavior and responding to crisis situations, providing mental and health support to students, installing metal detectors and security cameras, introducing restrictions on the acquisition of weapons, and promoting a culture of nonviolent conflict resolution (Kaufman & Fox, 2020).

Swartz & Beech highlight several measures to reduce violence in schools, including mass shootings. They state that it is important to increase security at school locations by implementing physical and technical measures such as installing metal detectors, video surveillance, increased security, etc. It is necessary to educate students, teachers, and parents on how to recognize signs of potential violent behavior and how to react in such situations. Through preventive programs, it is necessary to promote empathy, tolerance, and constructive conflict resolution. Educational institutions are obliged to provide support to students with mental health problems and thus prevent the escalation of violence. They emphasize the importance of cooperation between schools and families and that parents should be involved in preventive activities. The authors also advocate for greater controls on the sale of weapons (Swartz & Beech, 2019).

In their paper, Dwyer & Whetstone propose several important measures to prevent school violence, including mass shootings. The first measure concerns the prevention of peer violence, where they emphasize the importance of programs that develop social skills and emotional intelligence, helping students learn how to resolve conflicts without violence and develop empathy for others. It is also important to provide training for all school personnel, including teachers and psychologists, so that they can recognize signs of students at risk of violent behavior and respond in crisis situations. Such training helps to identify emotional and social problems that can lead to violent behavior. Additionally, schools should develop support systems for students with mental and emotional problems, providing them with counseling and psychological assistance to reduce stress and negative emotions that can lead to violence. Physical safety in schools should also be im-

proved, through measures such as installing security cameras, installing metal detectors, and increasing the presence of security guards, which can reduce access to weapons and reduce the chances of violence. In addition, a culture of inclusion and respect should be developed in schools, which will help students feel accepted and respected, reducing the likelihood of violent acts. Programs that encourage students to talk about their problems and seek help when they need it can also play a significant role in prevention. Collaboration with families and local communities is also key. Schools should maintain open channels of communication with parents to identify problems early and provide appropriate support. Local organizations and communities can also be helpful in providing resources to prevent violent behavior. Finally, the authors emphasize the importance of changing policies related to access to weapons, as well as considering legislative changes that would restrict access to weapons by individuals who pose a risk to themselves or others. Such measures can reduce the potential for violent attacks in schools (Dwyer & Whetstone, 2019).

The education system, therefore, has a responsibility not only to ensure school safety, but also to actively work to prevent violent behavior. Early identification of risks, provision of psychological support and education of students on non-violent methods of conflict resolution can significantly reduce the chances of tragic events such as mass shootings in schools.

THE LEGAL AND REGULATORY FRAMEWORK

The legal and regulatory framework relating to mass shootings in schools includes both national and international regulations governing student safety, the prevention of violent incidents and the responsibility of schools to provide a safe learning environment. In this context, there are a number of measures relating to gun control, the prevention of peer violence and the establishment of protocols for crisis situations. In addition, strengthening existing laws and introducing new measures to prevent tragic incidents, such as mass murders, is also important (Petrović, 2021). Many countries have focused on strengthening legislation to reduce students' access to dangerous objects, which is key to preventing violent incidents in schools (Milošević and Putnik, 2019). In addition, crisis response protocols are also important, where schools are engaged to train their employees on the correct procedure in cases of violence or potential threats (Dimitrijević, 2021). Many countries have also adopted legislation that obliges schools to develop strategies and programs for the prevention of peer violence, as well as for early recognition and intervention (Tadić, 2023).

In the US, this issue is regulated through a combination of federal and state laws. Key provisions include: gun control, which regulates the sale and possession of weapons, although legislation in this area varies from state to state; response protocols, and many schools have introduced mandatory training for teachers and staff to respond to crisis situations. Strategies that include the presence of police officers and the installation of technical protection systems have also been introduced. Many states have adopted laws that oblige schools to implement preventive programs to combat peer violence. Counseling and therapy approaches for students with mental health problems have been improved.

In the countries of Eastern and Central Europe, legal and regulatory frameworks for the prevention of violent incidents in schools are still under development, but certain measures have already been taken in line with European standards. Gun control has been introduced in countries such as Poland, the Czech Republic, and Hungary; gun laws are stricter than in the United States. Gun purchase and ownership are strictly restricted, and the aim of these laws is to reduce the risk of violence in schools. Also, in the Czech Republic, legislation does not allow any student to carry a weapon in schools (Bočková, Juříček, Procházka, & Moravcová, 2021). Crisis protocols have been introduced in countries such as the Czech Republic and Slovakia through education reforms, which have significantly improved security protocols. "Emergency plans" have been introduced, which include procedures for evacuating students and specialized training for teachers to manage potential attacks (Mika, Mareš, & Fišerová, 2011). Legislation against bullying has been amended in Romania and Bulgaria, and laws have been adopted that oblige schools to improve programs to combat bullying, as well as to help students develop social skills and resolve conflicts without resorting to violence. These laws are in line with international standards, such as the Convention on the Rights of the Child (UNICEF, 2014). In Slovenia, as in other countries in the region, cooperation with local authorities and the police plays an important role in increasing school safety. The police often participate in training and implementation of measures related to the prevention of violent incidents (European Commission, 2015). In countries such as Croatia and Poland, there are support programmes for students with mental health problems, which offer psychological support to students suffering from disorders such as depression and anxiety. These programmes include counselling and therapy to help students cope with emotional challenges that can lead to violent behaviour (UNICEF Croatia, 2008).

The legal and regulatory framework in Serbia relating to the prevention of violent incidents in schools, including mass killings, is not defined as a specific area, but there are numerous measures and regulations regulating safety in educational institutions. The most important laws addressing this issue include the obli-

gation of schools to ensure the safety of students and employees, as well as to develop programs for the prevention of violent behavior and intervention in the event of violent incidents. Schools are also obliged to report all incidents of violence to the competent authorities, and cooperation with parents and other actors in the education system is key in preventing violent events. Laws such as the Law on the Foundations of the Education System and the Law on the Safety of Children in Schools prescribe specific safety measures, such as video surveillance, physical protection of schools, as well as support for students through work with a psychologist and a pedagogue. In addition, it is important that schools have mandatory emergency response plans, which also include potential violent incidents, and that teachers and students are trained on how to act in such situations. Cooperation with the police and other competent authorities also plays an important role in preventing and responding quickly to violent incidents. Psychological support for students, as well as organizing counseling and workshops in schools, also play an important role in detecting early signs of aggressive behavior and preventing violent events.

Following the tragic events in Serbia, the Government has adopted a number of measures to increase security and prevent similar incidents. These measures include:

1. A moratorium on issuing permits for the possession and carrying of short firearms;
2. Control of persons who already have a permit to possess weapons;
3. Control of the operation of shooting ranges;
4. Criminalization of acts by persons who enable minors and other unauthorized persons to acquire firearms and train them in their use;
5. Consideration of the possibility of lowering the age limit for criminal liability of minors from 14 to 12 years;
6. Toughening sanctions for non-compliance with regulations by media service providers;
7. Introduction of mandatory drug tests in schools;
8. Formation of the Council for the Prevention of Peer Violence and the Working Group for Child Safety on the Internet.

Following the events in the vicinity of Mladenovac, additional measures were adopted:

1. Tightening the conditions for possession and carrying of short firearms, as well as considering the same conditions for hunting weapons;
2. Mandatory periodic checks of persons holding a weapon possession permit;
3. Moratorium on hunting weapons for a period of two years;

4. Public call for the surrender of registered and unregistered weapons without consequences;
5. Tightening of penalties for the criminal offense of unauthorized production, possession, carrying and placing on the market of weapons, explosives and substances, as well as other similar criminal offenses, such as the acquisition and manufacture of weapons;
6. Tightening of sanctions for students who violate the ban on bringing alcohol, drugs, psychoactive substances, weapons, pyrotechnic items or other dangerous items to school (Stanković, 2023).

PREVENTIVE MEASURES

Unfortunately, decades of experience tell us that we must work on implementing preventive measures. In preventing mass killings in schools, the key is to create a safe environment and recognize early signs of problematic behavior in children that are associated with risk factors, in order to recognize the threat in a timely manner and provide an adequate response to it. Prevention of such attacks must be implemented through a multidisciplinary approach to the problem, which requires the involvement of all stakeholders in society. However, when making decisions on the implementation of preventive measures, public opinion also has a great influence. After the occurrence of such unfortunate events, which as a rule receive great media attention, which most often borders on sensationalism, the image is created that schools are not places where new knowledge is acquired, but places where teaching staff and students face the harsh reality that a traumatic event could happen to them. This creates the impression that no school is safe, and because of this fact, community members are becoming increasingly concerned about the safety of their children (Cheryl, 2017).

Research in the USA has shown that the adoption of preventive measures under great public pressure, which is always accompanied by the demand to offer visible results as quickly as possible, has not yielded significant results that would fundamentally change the picture of safety (Bralić et al., 2016). From the aforementioned research, ten key conclusions can be drawn that stem from the Final Report and Findings of the Safe Schools Initiative: Implications for Preventing Attacks in United States Schools (Vossekuill et al., 2004), as follows:

- Incidents labeled as targeted school violence were rarely sudden, impulsive acts.
- Before most incidents occurred, other people knew of the perpetrators' ideas and/or plans to carry out the attack.

- Most attackers did not make threats to their targets immediately before carrying out the attack.
- There is no accurate or useful "profile" of students involved in targeted school violence.
- Most attackers exhibited some type of behavior prior to the incident that caused concern to others or indicated a call for help.
- Most attackers had difficulty coping with a significant loss or personal setback.
- Many attackers felt abused, persecuted, or hurt by others before the attack.
- Most attackers had access to and used a weapon(s) prior to the attack.
- In many cases, other students were involved in some capacity.
- Despite the rapid response of law enforcement, most incidents involving firearms are not stopped by their intervention, but by other means (Vossekuill et al., 2004).

For the above reasons, the adoption and implementation of preventive measures must be carried out with constant coordination of all security subjects in school institutions, as well as the wider professional public, and these measures include the following:

- Raising awareness and a safety culture among children, teaching staff and parents, through workshops, forums, lectures and the active participation of students who should be encouraged to participate in maintaining school safety, be informed about preventive measures, action in emergency situations, but also be given the opportunity to give their suggestions, opinions and comments. It is necessary to work on promoting tolerance, diversity and peaceful conflict resolution, as well as on establishing peer support and mediation programs;
- Control access to weapons by minors, through the harmonization of legal regulations in the field of the Criminal Code, which concern the criminal liability of minors and persons who enable minors to acquire firearms;
- Introduction of a system of sanctions for media and other electronic and written formats that highlight content related to criminal and other socially unacceptable behaviors, which negatively affect the development of the child and may have consequences for the physical and mental health of children;
- Improving the national platform "I Protect You" to a higher level, in order to reduce the risks of violence to the lowest possible level through coordination and strengthening of intersectoral cooperation of all competent institutions in the fight against violence and by involving parents and children;

• Conduct a risk assessment in schools and identify all possible hazards, based on which a strategy should be developed to prevent the implementation of potential attacks in schools. Train students and all employees on how to act in accordance with the crisis incident protocol, and this training must be attended by all students in every grade and every year for the duration of the school year. It should be considered whether this type of training should be carried out as part of the homeroom lessons, civic education, or whether a subject related to general safety should be introduced into the school system that would also address problems in the field of safety and protection;
• Through the "School Policeman" program and the continuous presence of police officers in the field, preventive action should be taken aimed at preventing events that could endanger the safety of students, teaching staff and school property;
• Implementation of situational prevention measures in schools, as well as the engagement of private security and the application of technical protection systems (video surveillance, access control, metal detectors, panic buttons, etc.) in order to increase the level of safety in schools, as their presence represents a significant measure of preventive action, as well as the possibility of timely response in the event of a security incident;
• Prevention of mental health of students through regular health care, but also extraordinary testing of high school students for drugs and other psychoactive substances, as well as control of risk factors for the development of mental illnesses and providing professional assistance and counseling to students with mental problems.

CONCLUSION

The analyses presented in this paper, as well as studies conducted around the world, have shown that the occurrence of mass murders in schools has been increasing in recent years. All the events examined indicate that the attackers send a clear message to their environment through their actions, where the motives are most often related to their insufficient integration into society, low self-confidence, problems in finding their identity, as well as to strong negative life experiences, such as conflicts and violence in the family, peer violence, financial losses, the use of psychoactive substances and drugs, alcohol, and the like. Also, in a large number of cases, mass murders in schools are also associated with psychosomatic disorders, accompanied by various types of depression, the occurrence of mental illnesses, and the consumption of antidepressants.

If we compare mass shootings in the United States and Europe, we can conclude that cases in the United States are on average more deadly and that these attacks tend to result in a higher number of injured victims (Mirčov, 2023). It has also been observed in the United States that the risk factor related to the manifestation of mental illness in attackers is significantly higher than in Europe. On the other hand, mass shootings in schools in Europe are characterized by the fact that in a large number of cases they are planned, directed at a certain number of people or a group, and that the attackers know the areas in which they acted better, compared to cases in the United States, where the attacks were more random, most often aimed at conveying a message to the general public.

Also, in all cases, the Columbine effect is noticeable, which occurs after a mass murder, and which leads to the commission of similar crimes inspired by the tragedy.

After the unfortunate events, the Government of the Republic of Serbia, in cooperation with state authorities and the professional community, launched a series of projects that, it seems, have made some progress in creating a safe school environment, but it is necessary to continue with the research, in order to define the final strategy in the area under consideration based on the results obtained. It is also necessary to harmonize the legal regulations, in order to adequately punish the perpetrators of such monstrous crimes, as well as to make a significant and decisive contribution to the prevention of violence and the occurrence of crimes in school environments.

REFERENCE LIST

Bandura, A. (1977). *Social learning theory*. Prentice Hall.

Banović, B., & Ilić, A. (2012). Problemi identifikacije i klasifikacije bezbednosnih rizika u školama. In *Bezbednosni rizici u obrazovno-vaspitnim ustanovama* (pp. 139–151). Univerzitet u Beogradu, Fakultet bezbednosti.

Bazhanova, T. (2019, September 1). Beslan school siege: A tragedy remembered. *BBC News*. https://www.bbc.com/news/world-europe-49593387

Bočková, K., Juříček, L., Procházka, D. A., & Moravcová, I. (2021). Legal gun ownership as an important factor of state security: Reality or myth? J*ournal of Homeland Security and Emergency Management*, 18(3), 1-19.

Bralić, Ž., Katić, Lj., & Orlović Lovren, V. (2016). Predviđanje nepredvidivog: Korak ka sigurnoj školi. In *Bezbednost u obrazovno-vaspitnim ustanovama: Osnovna načela, principi, protokoli, procedure i sredstva* (pp. 31–51).

Beograd: Univerzitet u Beogradu, Fakultet bezbednosti.

Cantor, C. H. (2022). Mass shootings in schools: A cultural and societal perspective. *Journal of Forensic Sciences*.

Cialdini, R. B. (2001). *Influence: Science and practice* (4th ed.). Allyn & Bacon.

Cheryl, L. J. (2017). Preventing School Shootings: The Effectiveness of Safety Measures. *Victims & Offenders*, 12(6), 956-973.

Cohen, J., McCabe, E. M., Michelli, N. M., & Pickeral, T. (2009). School climate: Research, policy, practice, and teacher education. *Teachers College Record,* 111(1), 180–213.

Comer, B. P. (2024). Definitional discrepancies: Defining "school shootings" and other incidents of gunfire affecting schools. Social Sciences, 13(6), 316.

Cornell, D., & Sheras, P. (2006). *Guiding principles for safe and effective schools*. Center for the Prevention of School Violence.

Cullen, D. (2009). *Columbine*. New York, NY: Twelve.

Dimitrijević, I. (2021). Obrazovanje za bezbednost u sistemu osnovnog i srednjeg obrazovanja: uporedni pregled. *Savremene studije bezbednosti*, (1), 159-166.

Dwyer, C., & Whetstone, T. (2019). Addressing school violence: Prevention and intervention strategies. *Journal of School Safety,* 12(1), 22-35.

European Commission. (2015). *Report on the implementation of measures to prevent violent incidents*. European Commission.

Follman, M., Aronsen, G., & Pan, D. (2013). A guide to mass shootings in America. *Mother Jones*.

Fox, J. A., & DeLateur, M. J. (2014a). Mass shootings in America: Moving beyond Newtown. *Homicide Studies, 18*(1), 23-35.

Fox, J. A., & DeLateur, M. (2014b). Mass shootings in schools: The role of mental illness, social factors, and media influences. *Journal of Social Issues, 70*(3), 276-300.

Fox, J. A., & Fridel, E. E. (2016). The role of social and psychological factors in mass shootings. *Journal of Social Issues, 72*(2), 344-361.

Girgis, R. R., Rogers, R. T., Hesson, H., Lieberman, J. A., Appelbaum, P. S., & Brucato, G. (2022). Mass murders involving firearms and other methods in school, college, and university settings: Findings from the Columbia Mass Murder Database. *Journal of Forensic Sciences*, 67(5), 2119–2126.

Kaufman, R., & Fox, J. A. (2020). Prevention and intervention strategies in school mass shootings: A critical review of the evidence. *Journal of School Violence*, 19(2), 112-128.

Kucher, O. (2022). Psychopathology of mass murderers. *Materials of the XVIII International Burdenkov Scientific Conference* on April 14-16, 381-386.

Langman, P. (2015). Why kids kill: Inside the minds of school shooters. St. Martin's Press.

Lankford, A. (2016). Public mass shooters and the escalation of mass violence. *Psychiatry,* 79(5), 403-410.

Malakhova, L. (2021, May 11). Russia school shooting leaves at least 9 dead, including 7 students. *The Guardian*. https://www.theguardian.com/world/2021/may/11/russia-school-shooting-kazan

Milovanović, A., & Pešić, A. (2023). In search of explanation of violent behavior: A mediating model of personality traits, empathy and bullying. In *XXIX Scientific Conference Empirical Studies In Psychology* 31st March–2rd April, 2023. Faculty of Philosophy, University of Belgrade (pp. 73-73). Beograd: Filozofski fakultet, Institut za psihologiju i Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju.

Milošević, M. i Putnik, N. (2019). Fenomen vršnjačkog nasilja na internetu – izazov za nauku i zakonodavstvo. *Sociologija*, 61(4), 599–616.

Mika, O. J., Mareš, M., & Fišerová, L. (2011). Security education during the process of democratization and internationalization: The Czech lessons. *Journal of Homeland Security and Emergency Managemen*t, 8(2).

Mirčov, V. (2023, June 16). Sociološko objašnjenje masovnih ubistava. *Republica*.

Petrović, A. (2021). Prevencija nasilja u školama: Izazovi i mere u Srbiji. *Psihološke studije,* 37(1), 72-89.

РИА Новости. (2022, 26. септембар). Напавший на школу в Ижевске мужчина не регистрировал оружие. https://ria.ru/20220926/izhevsk-1819512720.html

Siegel, L. J., & Welsh, B. C. (2011). Juvenile delinquency: *Theory, practice, and law* (12th ed.). Wadsworth Cengage Learning.

Skuse, E. (2023). Profesorka iz SAD: Mediji da ne slave ubice, u prvi plan da stave žrtve masovnih školskih pucnjava. Skuse Report.

Stanković, D. (2023). Mladi, oružje i bezbednost: Analiza mera uvedenih nakon višestrukih ubistava 3. i 4. maja. Beogradski centar za bezbednosnu politiku.

Stanojlović, M. (2023). *Kriminološke podele ubistva (ubica)*. Master rad, Niš: Pravni fakultet, Univerzitet u Nišu.

Swartz, M., & Beech, D. (2019). Gun violence in American schools: The role of school safety measures and intervention programs. *Journal of Crime and Justice*.

Tadić, V. M. (2023). *Školska klima i prosocijalno ponašanje kao faktori bezbednosti u srednjim školama* (Doctoral dissertation, University of Belgrade, Serbia).

UNICEF. (2014). The Convention on the Rights of the Child: A guide for children. UNICEF.

UNICEF Hrvatska. (2008). *Program PoMoZi Da za promicanje mentalnog zdravlja djece*. UNICEF.

Vossekuill, B., Fein, R. A., Reddy, M., Borum, R., & Modzeleski, W. (2004). *The final report and findings of the Safe School Initiative: Implications for the prevention of school attacks in the United States*. United States Secret Service and United States Department of Education. Washington, D.C.

The Violence Project. *Mass shooter database*. The Violence Prevention Project. Retrieved April 10, 2025, from https://www.theviolenceproject.org/mass-shooter-database.